

Т. О. ПОГОРЕЛОВА, І. О. НОВИК
ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ НА РИНОК ПРАЦІ

У даному дослідженні аналізується вплив на ринок праці зниження бар'єрів міжнародної торгівлі, тобто збільшення торгівлі як продуктами, так і факторами виробництва з іншими країнами. Для досягнення поставленої мети розглянуті як позитивні, так і нормативні концепції. Підкреслюється, що наслідки розширення міжнародної торгівлі та розподілу виробництва подібні до ефектів технологічних змін, і на практиці дуже важко визначити, яка з цих двох сил насправді спричинила переміщення певної особи. Доведено, що існує безліч інших сил, які також сприяють зміні попиту та пропозиції працівників у динамічній економіці: зміни в доходах, уподобаннях та демографічних характеристиках. Наголошується, хоча зниження бар'єрів для міжнародних операцій призведе до збільшення кількості працівників, чії робочі місця будуть переміщені, це переміщення відбувається в ширшому контексті змін на ринку праці, які постійно відбуваються з інших причин. Зазначено, що витрати на розширення міжнародної торгівлі та розподіл виробництва не лягають виключно на тих, хто переміщений. Коли сили для змін в економіці збільшуються через технологічний прогрес, більшу відкритість для міжнародних операцій або будь-який інший фактор, працівники, крім тих, хто фактично переміщені, стикаються з більшою невизначеністю щодо свого майбутнього. Вони також можуть відчувати значні коливання своїх доходів з часом. Тут повинні вступати в дію принципи компенсації, запропоновані нормативною економікою. В статті надано їх характеристики, описано переваги і недоліки. Багато європейських країн пропонують ряд «Політик активного ринку праці», згідно з якими працівники, переміщені з будь-яких причин, є передбачуваними бенефіціарами субсидій на навчання та працевлаштування. Хоча ця європейська політика не є універсальною, вона справді представляє спроби плавного переходу до широкого набору економічних сил. Зроблено висновок, що зменшення бар'єрів для міжнародних операцій посилює вплив на ринок праці інших факторів, таких як технологічні зміни, у підвищенні відносного попиту на кваліфікованих працівників. Працівники з вищим рівнем когнітивних навичок зможуть претендувати на більш різноманітні роботи, а також зможуть з більшою легкістю (і, отже, з меншими витратами) освоювати нові навички. Надання молоді ширшого доступу до високоякісної освіти є, мабуть, найважливішою програмою, яку уряд може розпочати, щоб допомогти своїм працівникам впоратися зі змінами в попиті на робочу силу, пов'язаними із розширенням міжнародних операцій.

Ключові слова: міжнародна торгівля; ринок праці; зайнятість; доходи; заробітна плата; програми компенсації; професійне навчання

Т. ПОГОРЕЛОВА, І. НОВИК
THE LABOR-MARKET EFFECTS OF INTERNATIONAL TRADE

This study analyzes the impact on the labor market of reducing barriers to international trade, that is, increasing trade in both products and factors of production with other countries. To achieve the set goals, both positive and normative concepts are considered. It is emphasized that the effects of increased international trade and the distribution of production are similar to the effects of technological change, and in practice it is very difficult to determine which of these two forces actually caused the displacement of a particular individual. It has been proven that there are many other forces that contribute to changes in the supply and demand of workers in a dynamic economy: changes in income, preferences and demographic characteristics. It is noted that while lowering barriers to international transactions will result in more workers whose jobs will be displaced, this displacement occurs within the broader context of otherwise ongoing changes in the labor market. It is noted that the costs of expanding international trade and distribution of production do not fall solely on the displaced. When forces for change in the economy increase due to technological progress, greater openness to international transactions, or any other factor, workers other than those actually displaced face greater uncertainty about their future. They may also experience significant fluctuations in their income over time. This is where the principles of compensation proposed by normative economics must come into play. The article gives their characteristics, describes the advantages and disadvantages. Many European countries offer a range of "Active Labor Market Policies" whereby workers who are displaced for whatever reason are the intended beneficiaries of training and employment subsidies. While these European policies are not universal, they do represent attempts at a smooth transition to a broad set of economic forces. It is concluded that the reduction of barriers to international transactions has increased the impact of other labor market factors, such as technological change, in increasing the relative demand for skilled workers. Workers with higher levels of cognitive skills will be able to apply for a greater variety of jobs and will also be able to learn new skills more easily (and therefore at less cost). Providing youth with greater access to high-quality education is perhaps the most important program a government can undertake to help its workforce cope with changes in labor demand associated with expanding international operations.

Keywords: international trade; labor market; employment; income; salary; compensation programs; professional education

Вступ. Країни традиційно захищали багато своїх галузей промисловості від конкуренції з іноземними фірмами, вводячи податки («тарифи») або квоти на їхній імпорт. Останніми роками обмеження на імпорт були послаблені в багатьох місцях, як правило, за взаємною згодою з одним або кількома торговими партнерами. Крім того, розробки в області телекомунікацій створили можливість практично миттєво спілкуватися по всьому світу, що значно розширило можливості для виробництва товарів і послуг у місцях, віддалених від клієнта. В результаті цих змін значно збільшився рух товарів, послуг, фінансових ресурсів та потоків інформації через міжнародні кордони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання впливу розширення міжнародної торгівлі на ринок праці набули значного значення по всьому світу. Міжнародна торгівля та її вплив на зайнятість істотно

залежать від процесу глобалізації. Зайнятість є ключовим рушієм розвитку, оскільки вона являє собою міст між економічним зростанням і скороченням бідності.

Міжнародна торгівля все ще є важливою рисою сучасної глобальної економіки, і урядам все ще потрібно розглянути, як торгівля може допомогти чи зашкодити їхнім зусиллям задовольнити потреби своїх громадян.

Дослідженням питань впливу розширення міжнародної торгівлі на ринок праці займалися ряд науковців, серед яких: Б. Алеман-Кастілья, Барбе, Андре та Девід Рікер, А. Берштейн, Д. Фогель, Ц. Фан, Д. Чеонг, Д.Р. Пірс, П.К. Шотт, П. Шаффер, Пол.

Втім, українськими науковцями недостатньо уваги приділено вивченню питань впливу розширення міжнародної торгівлі на ринок праці.

Основні результати дослідження. Доведено, що збільшення торгівлі товарами чи послугами (включаючи розподіл виробництва) з іноземними країнами принесе користь одним працівникам, але витіснить інших. Були проведені сотні досліджень, які намагалися оцінити наслідки збільшення торгівлі або офшорного переміщення зайнятості у секторах, які не мають переваги у виробництві. Однак виокремити вплив торгівлі на рівень зайнятості за своєю суттю важко, оскільки зміни в торгівлі відбуваються в контексті постійних змін кількох інших чинників, які впливають на попит і пропозицію робочої сили: імміграція, технології, особисті доходи та споживчі переваги тощо.

Дослідники часто намагаються зосередитися на впливі на зайнятість у секторах, які, як вважають, особливо постраждали від зміни торговельних бар'єрів, наприклад, промислові галузі, що стикаються з конкуренцією з боку імпорту, або ті професійні групи (наприклад, некваліфіковані робітники), чия робота ризикує «виїхати» за кордон. Хоча ці дослідження є корисними для спроби оцінити кількість працівників, на яких можуть лягти витрати торгівлі, вони не вимірюють загальний вплив торгівлі на зайнятість, оскільки вони не оцінюють збільшення зайнятості, яке може бути створено торгівлею.

Посилаючись на статистичні дані, розглянемо ситуацію, яка склалася між країнами Північної Америки. Бар'єри для торгівлі між Сполученими Штатами, Канадою та Мексикою впали за останні два десятиліття, і було проведено багато досліджень, які оцінювали кількість працівників, витіснених через розширення торгівлі між цими країнами. Наприклад, одне дослідження підрахувало, що коли Угода про вільну торгівлю між Канадою та Сполученими Штатами Америки знизила канадські тарифи на імпорту із Сполучених Штатів, зайнятість у Канаді впала на 12 відсотків у галузях, тарифи яких знизилися найбільше (це були галузі, які найбільше постраждали від збільшення імпорту із Сполучених Штатів). Хоча це дослідження свідчить про те, що дуже велика частина канадських працівників у постраждалих секторах втратила роботу, коли торгівля розширилася, але загальний рівень зайнятості в Канаді був таким же, як і раніше, що дозволило припустити, що ті, хто був переміщений, переїхали на нову роботу відносно швидко. Оцінки втрат робочих місць у Сполучених Штатах через переміщення робочих місць в інші країни показують, що відсоток втрат був значно меншим.

Якою б великою чи малою не була кількість працівників, витіснених через розширену міжнародну торгівлю, економічна теорія припускає, що в довгостроковій перспективі загальна зайнятість у країні залежить від її відкритості для міжнародної торгівлі не більше, ніж від технологічних змін. На загальну зайнятість впливає те, наскільки добре працює ринок праці, щоб зрівняти попит і пропозицію. Якщо переміщені працівники можуть відносно легко знайти нову роботу, а заробітна плата є достатньо гнучкою, щоб ринки праці врівноважували попит і

пропозицію, періоди безробіття для тих, хто втрачає роботу, можуть бути відносно короткими. Раніше ми бачили, що, хоча 12 відсотків канадських працівників у певних секторах втратили роботу після зниження мит на канадський імпорту, загальний відсоток канадців, які отримали роботу через десятиліття, залишився незмінним. Так само зазначається, що рівень зайнятості в Сполучених Штатах фактично зріс між періодом часу, протягом якого і технологічні зміни, і зростання міжнародної торгівлі були особливо великими.

Навіть якщо загальний рівень зайнятості збережеться в умовах розширення міжнародної торгівлі, ті, хто буде витіснений зі своїх робочих місць, будуть нести витрати, пов'язані з кваліфікацією та пошуком нових робочих місць, і вони можуть відчувати зниження заробітної плати. Падіння заробітної плати може бути особливо значним для працівників, які раніше отримували заробітну плату вище ринкової, оскільки вони працювали на фірмах, для яких захист від іноземної конкуренції означав вищі прибутки.

Дослідники, які оцінюють вплив торгівлі на заробітну плату, стикаються з тими ж проблемами, що й дослідники, які займаються оцінкою її впливу на зайнятість: торгівля є лише одним із багатьох факторів, які впливають на попит на робочу силу та рівень заробітної плати в країні. Щоб контролювати принаймні деякі з цих факторів, більшість досліджень впливу на заробітну плату зосереджено на відносній заробітній платі — різниці в заробітній платі, яку отримують кваліфіковані та некваліфіковані працівники в межах країни, яку досліджують. Проте все ще необхідно розрізнити вплив розширення торгівлі на відносну заробітну плату від впливу технологічних змін, які мали помітний вплив на попит на різні категорії працівників.

Деякі оцінки впливу торгівлі на заробітну плату в Сполучених Штатах свідчать про те, що цей вплив є незначним у порівнянні з внеском інших сил (насамперед технологічних змін), і на нього припадає менше 10 відсотків падіння заробітної плати у некваліфікованих працівників порівняно з кваліфікованими. Інші, однак, вважають, що збільшення торгівлі та переміщення робочих місць в офшори мали значний вплив на підвищення відносної заробітної плати кваліфікованих робітників (проте це ж дослідження прийшло до висновку, що торгівля не зменшує реальні доходи менш кваліфікованих американських робітників). Дослідження заробітної плати в Гонконзі, який передає виробничі робочі місця на материковий Китай, коли останній скасував свої бар'єри, також виявило, що торгівля та аутсорсинг відіграли важливу роль у збільшенні різниці в оплаті праці кваліфікованих і некваліфікованих працівників.

Вплив розподілу торгівлі та виробництва на заробітну плату для бідніших країн — одержувачів аутсорсингових робочих місць — також вивчали, і результати дивують: ці країни також відчували збільшення різниці між заробітною платою кваліфікованих і некваліфікованих працівників, що можна простежити через збільшення торгівлі та

аутсорсингу. Вочевидь, робочі місця, вивезені з багатших країн, хоча часто й низько кваліфіковані за стандартами багатих країн, є відносно висококваліфікованими в бідніших країнах; таким чином, розподіл виробництва може збільшити попит на відносно кваліфікованих працівників як у багатих, так і в бідних країнах.

Крім того, мобільність робочої сили, здається, обмежена в багатьох бідніших країнах, тому перерозподіл зайнятості з секторів, що занепадають, у сектори, що розвиваються, відбувається повільно. Інакше кажучи, криві пропозиції робочої сили в професії чи галузі в цих країнах можуть бути відносно нееластичними, тому зміни в попиті на робочу силу, що супроводжують збільшення торгівлі та аутсорсинг, відбуваються головним чином у ставках заробітної плати, а не в рівнях зайнятості. Ці коригування заробітної плати спричинили подальший тиск на заробітну плату низькокваліфікованих працівників у бідних країнах.

Одне із занепокоєнь багатьох людей щодо зменшення бар'єрів для міжнародних операцій полягає в тому, що це ставить працівників (особливо менш кваліфікованих) у Сполучених Штатах та інших країнах з високою заробітною платою в пряму конкуренцію з багатьма мільйонами набагато нижче оплачуваних робітників в Азії, Латинській Америці та Африці. Вони хвилюються, що ця конкуренція знизить зарплати в багатших країнах до рівня, з яким стикаються працівники в бідніших країнах. Проаналізуємо фактори, які впливають на конвергенцію заробітної плати в різних країнах.

У процесі мінімізації витрат на виробництво свого оптимального рівня продукції фірми порівнюватимуть вартість виробництва додаткової одиниці продукції за допомогою американської праці, скажімо, з вартістю виробництва додаткової одиниці за допомогою китайської, індійської або мексиканської робочої сили. Ці витрати представлені співвідношенням заробітної плати до граничної продуктивності працівників у кожній країні. Якщо в одній країні це співвідношення нижче, ніж в іншій, фірми захочуть розглянути питання про переміщення виробництва в країну з нижчими витратами, і стимули розглянути можливість переміщення виробництва з місць з вищими витратами до місць з нижчими витратами зберігатимуться до тих пір, поки співвідношення між країнами не вирівняється. Таким чином, якщо фірми можуть вільно переміщувати виробництво з країни в країну, процес максимізації прибутку дасть результат, який узгоджується з законом єдиної ціни: а саме, вирівнювання співвідношення заробітної плати до граничної продуктивності між вузько визначеними професіями в різних країнах.

Застосовуючи закон єдиної ціни до міжнародних операцій, важливо відзначити, що якби виробництво можна було легко перемістити, то співвідношення заробітної плати та граничної продуктивності зрівнялося б, а не сама заробітна плата. Заробітна плата зрівнялася б лише за умови зрівняння граничної продуктивності. Таким чином, відмінності між

країнами в рівнях освіти, практиці роботи, управлінських та організаційних навичках, а також технологіях, що використовуються у виробничому процесі, можуть вплинути на ступінь вирівнювання рівнів заробітної плати.

Однак сказати, що відмінності у співвідношенні заробітної плати та граничної продуктивності в різних країнах спонукають фірми розглядати питання про переміщення виробництва в місце з найнижчими витратами, не означає, що фірми справді це зроблять. Витрати на переміщення та торгівлю через національні кордони дуже високі. За однією оцінкою, ці витрати додають майже 75 відсотків до вартості типового продукту. Хоча витрати, пов'язані з тарифами, з часом у більшості країн знизилися, є значні витрати на спілкування іншими мовами, транспортування товарів (особливо з бідніших країн), операції з іноземною валютою, отримання інформації про місцеві закони та правила та виконання міжнародних контрактів. Витрати, пов'язані з міжнародними транзакціями, зменшують стимули для компаній переміщатися в райони з нижчими витратами, і, таким чином, вони перешкоджають конвергенції співвідношень заробітної плати та граничної продуктивності, передбачених законом єдиної ціни. Тенденції до конвергенції також будуть зосереджені серед робочих місць, продукцію яких можна виробляти у місцях, віддалених від кінцевого споживача, оскільки це ті робочі місця, які можна переміщати з місця на місце, якщо бар'єри витрат невеликі порівняно з економією. Працівники виробництва та ті, хто надає послуги, які можуть надаватися за допомогою телекомунікацій, найбільше конкурують з подібними працівниками в інших країнах. Однак, мабуть, 75 відсотків американських працівників працюють на таких роботах, які неможливо перевести за кордон; вони надають послуги з охорони здоров'я, транспортування, технічного обслуговування, ремонту, дозвілля, освіти чи мерчандайзингу, які повинні надаватися в точці продажу. Ці останні працівники не є прямою конкуренцією з аналогічними працівниками в інших країнах.

У міру зростання попиту на працівників, які надають послуги віч-на-віч, працівники, яких витіснила іноземна конкуренція, матимуть можливість, якщо вони зможуть претендувати на роботи, які не є предметом іноземної конкуренції. Крім того, розширення торгівлі означає, що буде зростати експортний сектор, навіть у країнах з високою заробітною платою, оскільки міжнародні операції обумовлені порівняльною перевагою, тобто внутрішніми альтернативними витратами виробництва товарів або послуг. Таким чином, наявність робочих місць, які або не конкурують з іноземцями, або знаходяться в секторах, які мають міжнародну порівняльну перевагу, слугуватиме обмеженню падіння заробітної плати через конкуренцію з боку працівників із країн із низьким рівнем оплати праці.

Незважаючи на те, що створення робочих місць у секторах, що розвиваються, може стати «гальмом» для

падіння заробітної плати для працівників, витіснених через торгівлю, надзвичайно важливо, щоб ці переміщені працівники мали змогу відносно легко знайти, отримати кваліфікацію та перейти на новостворену роботу. Крім того, нормативна теорія вимагає, щоб ті, хто втратив від розширення торгівлі, компенсували свої втрати тими, хто виграв.

Проаналізуємо види політики, які можуть мінімізувати витрати, пов'язані з торгівлею, і ширше поширити переваги розширених міжнародних операцій.

Наш теоретичний аналіз впливу на працівників розширеної міжнародної торгівлі та розподілу виробництва приводить до двох широких висновків. По-перше, усунення перешкод для транзакцій через міжнародний кордон може збільшити сукупне споживання в обох країнах за рахунок більшої спеціалізації та використання порівняльних переваг. По-друге, переміщення ресурсів усередині кожної країни, необхідне для пристосування до більшої спеціалізації, спричиняє витрати для працівників, чії робочі місця переміщуються. Таким чином, хоча суспільство може виграти в сукупності, багато хто в цьому суспільстві, ймовірно, втратить, коли торгівля та розподіл виробництва розширяться. На сьогоднішній день, як правило, менш кваліфіковані люди в країні, здається, найбільше ризикують втратити від розширення торгівлі.

Ми можемо зробити висновок, що суспільству в цілому буде краще від певних змін у політиці, якщо:

- 1) від цього виграють усі;
- 2) деякі виграють і ніхто інший не програє;
- 3) одні виграють, а інші програють, але виграші повністю компенсують програшів, що перетворює умову 3) на умову 2).

Оскільки посилення торгівлі, як і у випадку з технологічними змінами, витісняє деяких працівників у суспільстві, нормативні міркування вимагають, щоб ті, хто виграє від зменшення бар'єрів для міжнародних операцій, компенсували тим, хто втрачає від цієї зміни політики. Спробуємо проаналізувати форми такої компенсації.

Значна частина втрат, яких зазнають переміщені особи, виникає через те, що вони змушені змінити роботу та, можливо, зіткнутися із зменшенням заробітної плати. Оскільки для пошуку нової роботи потрібен час, працівники, які втрачають роботу, ймовірно, відчують період безробіття під час пошуку. Крім того, переміщенням працівникам, можливо, доведеться інвестувати в навчання, щоб отримати право на іншу роботу, і їм також, можливо, доведеться інвестувати в переїзд до нового місця, щоб отримати роботу. Коротше кажучи, ті, кого витіснили через розширення торгівлі чи офшори, змушені робити нові інвестиції в людський капітал.

Урядові програми, які субсидують ці інвестиції в людський капітал, якщо їх оплачують ті, хто виграв від розширення міжнародних операцій, можуть служити двом важливим цілям. По-перше, вони можуть допомогти виплатити компенсацію працівникам, які були переміщені внаслідок зміни політики,

зменшивши фінансовий тягар інвестицій, які вони повинні зробити. По-друге, допомагаючи переміщеним особам отримати кваліфікацію та знайти нову роботу, вони можуть мінімізувати безробіття та пришвидшити процес перерозподілу ресурсів для більш ефективного використання, таким чином допомагаючи суспільству в цілому усвідомити переваги споживання від розширення торгівлі.

Наприклад, у Сполучених Штатах є програми, яка розроблена для субсидування інвестицій у людський капітал робітників, які були витіснені через розширення торгівлі. Щоб мати право на отримання пільг, групи з трьох або більше працівників (або профспілка чи офіційний представник компанії, що діє від їх імені) повинні подати заявку та бути в змозі продемонструвати, що на їхній фірмі відбулися звільнення певного масштабу через збільшення імпорту або переміщення за межі країни. Отримавши сертифікат на відповідність вимогам, переміщені працівники можуть отримати до 104 тижнів навчання або корекційної освіти, протягом яких вони отримують допомогу по безробіттю (і частково субсидоване медичне страхування). На додаток до інвестицій у навчання, відповідні працівники можуть отримати певну суму як відшкодування витрат на пошук роботи та для субсидування витрат на переїзд.

Визнання того, що ті, хто втратив від розширення торгівлі, повинні робити інвестиції, щоб пристосуватися до свого переміщення, пропонує нам переглянути фактори, що впливають на рішення про інвестиції в людський капітал. Працівники, які, швидше за все, (за інших рівних умов), щоб отримати вигоду від інвестування в мобільність і навчання, або знайти роботодавця, готового поділитися з ними цими інвестиційними витратами, є тими, хто достатньо молодий, щоб мати відносно тривалий очікуваний період, протягом якого вигоди від інвестицій можуть бути «зібрані». Чиста вигода від навчання також буде більшою для працівників, які навчаються легко або які не вважають психічні витрати навчання дуже великими. Нарешті, чисті вигоди від будь-яких інвестицій більші для тих, хто має відносно низькі ставки дисконту, тобто для тих, хто не дуже орієнтований на сьогоднішній день.

Враховуючи те, що використання ресурсів будь-яким конкретним способом виключає їх використання в інші способи, суспільство захоче переконатися, що воно інвестує в субсидії людського капіталу лише тоді, коли соціальні вигоди перевищують соціальні витрати. Розгляд факторів, що впливають на рішення щодо людського капіталу, передбачає деякі умови, за яких витрати можуть перевищувати вигоди. Для працівників старшого віку (або навіть середнього віку) поточна вартість майбутніх вигод від інвестицій може бути настільки обмеженою, що вони не зможуть відповідати витратам. Витрати також можуть перевищувати вигоди для працівників, які орієнтуються на сьогоднішній день або яким важко освоїти нові навички. І багато менш кваліфікованих працівників, витіснених торгівлею, могли уникати попередніх інвестицій у людський капітал саме з цих

причин. Таким чином, субсидії на навчання можуть не означати розумного використання ресурсів для багатьох переміщених працівників. Насправді, виходячи з оцінок більш цільових програм навчання, які фінансуються урядом, як у Сполучених Штатах, так і в Європі, чисті переваги навчання уряду видаються, у кращому випадку, досить скромними.

Висновки. Можна зробити висновок, що зменшення бар'єрів для міжнародних операцій посилює вплив на ринок праці інших факторів, таких як технологічні зміни, у підвищенні відносного попиту на кваліфікованих працівників. Працівники з вищим рівнем когнітивних навичок зможуть претендувати на більш різноманітні роботи, а також зможуть з більшою легкістю (і, отже, з меншими витратами) освоювати нові навички. Надання молоді ширшого доступу до високоякісної освіти є, мабуть, найважливішою програмою, яку уряд може розпочати, щоб допомогти своїм працівникам впоратися зі змінами в попиті на робочу силу, пов'язаними із розширенням міжнародних операцій.

Список літератури

1. Рокоча В.В. та ін. Міжнародна торговельна діяльність / В.В. Рокоча та ін. – Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. – 698 с.
2. Осацька Ю. Є. Міжнародна торговельна діяльність / Ю. Є. Осацька, О. М. Зінченко. // Молодий вчений. – 2016. – №12. – С. 814–817.
3. Офіційний сайт SOT. – Режим доступу до ресурсу: <https://data.wto.org>.
4. Пахуча Е. В. Місце і розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин / Е. В. Пахуча. // *Економіка і суспільство*. – 2017. – №13. – С. 118–123.
5. Міжнародна торгівля та її вплив на робочі місця, заробітну плату та умови праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Економіка/Книга%3A_Мікроекономіка_\(OpenStax\)/20%3A_Глобалізація_та_протекціонізм](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Економіка/Книга%3A_Мікроекономіка_(OpenStax)/20%3A_Глобалізація_та_протекціонізм).
6. Alemán-Castilla B. Trade and labour market outcomes theory and evidence at the firm and worker levels [Електронний ресурс] / Benjamín Alemán-Castilla // *International Labour Organization*. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ilo.org/static/english/intserv/working-papers/wp012/index.html>.
7. A. Burstein, J. Vogel. International Trade, Technology, and the Skill Premium // *Journal of Political Economy*. – 2017. – №125(5). – С. 1356–1412.
8. J. Fan. Internal Geography, Labor Mobility, and the Distributional Impacts of Trade. // *American Economic Journal: Macroeconomics*. – 2019. – №11(3). – С. 252–288.
9. Assessing the Effects of Trade on Employment: an Assessment Toolkit [Електронний ресурс] / [D. Cheong, H. Abebe, L. Abueg та ін.] // *International Labour Organization*. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://animorepository.dlsu.edu.ph/faculty_research/9518.
10. Shaffer P. Improving Impact Assessment of the Effects of Trade on Employment: Study on Qualitative and Mixed Method Approaches [Електронний ресурс] / Paul Shaffer // *International Labour Office*.

- Geneva. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_652225.pdf.
11. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // *Економічне співробітництво* [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrexporth.gov.ua>.
 12. Державна служба статистики України : Зовнішньоекономічна діяльність : Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/ztt/arh_ztt2022.htm

References (transliterated)

1. Rokocha V.V. et al. Mizhnarodna torhovelna diialnist [International trade activity]. – Kiev: VNZ «Universytet ekonomiky ta prava «KROK», 2018. – 698 p.
2. Osatska Yu. Ye. Mizhnarodna torhovelna diialnist [International trade activity] / Yu. Ye. Osatska, O. M. Zinchenko. // *Molodyi vchenyi* [Young scientist]. – 2016. – no12. – pp. 814–817.
3. Ofitsiyni sait SOT. – Rezhym dostupu do resursu: <https://data.wto.org>.
4. Pakhucha E. V. Mistse i rozvytok mizhnarodnoi torhivli v systemi mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn [The place and development of international trade in the system of international economic relations] // *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society]. – 2017. – no13. – pp. 118–123.
5. Mizhnarodna torhivlia ta yii vplyv na robochi mistsia, zarobitnu platu ta umovy pratsi [International trade and its impact on jobs, wages and working conditions] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: [https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Економіка/Книга%3A_Мікроекономіка_\(OpenStax\)/20%3A_Глобалізація_та_протекціонізм](https://ukrayinska.libretexts.org/Соціальні_науки/Економіка/Книга%3A_Мікроекономіка_(OpenStax)/20%3A_Глобалізація_та_протекціонізм).
6. Alemán-Castilla B. Trade and labour market outcomes theory and evidence at the firm and worker levels [Elektronnyi resurs] / Benjamín Alemán-Castilla // *International Labour Organization*. – 2020. – Rezhym dostupu do resursu: <https://www.ilo.org/static/english/intserv/working-papers/wp012/index.html>.
7. A. Burstein, J. Vogel. International Trade, Technology, and the Skill Premium // *Journal of Political Economy*. – 2017. – no125(5). – pp. 1356–1412.
8. J. Fan. Internal Geography, Labor Mobility, and the Distributional Impacts of Trade. // *American Economic Journal: Macroeconomics*. – 2019. – no11(3). – pp. 252–288.
9. Assessing the Effects of Trade on Employment: an Assessment Toolkit [Електронний ресурс] / [D. Cheong, H. Abebe, L. Abueg та ін.] // *International Labour Organization*. – 2019. – Rezhym dostupu do resursu: https://animorepository.dlsu.edu.ph/faculty_research/9518.
10. Shaffer P. Improving Impact Assessment of the Effects of Trade on Employment: Study on Qualitative and Mixed Method Approaches [Elektronnyi resurs] // *International Labour Office*. Geneva. – 2018. – Rezhym dostupu do resursu: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_652225.pdf.
11. Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy // *Ekonomichne spivrobitnytstvo* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ukrexporth.gov.ua>.
12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : Zovnishnoekonomichna diialnist : Neohrafichna struktura zovnishnoi torhivli tovaramy [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/zd/ztt/arh_ztt2022.htm

Надійшла (received) 25.01.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Погорелова Тетяна Олексіївна (Pohorielova Tetiana) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, м. Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8246-7135>; e-mail: tetiana.pohorielova@kphi.edu.ua

Новік Ірина Олексіївна (Novik Iryna) – кандидат економічних наук, доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доцент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин, м. Харків, Україна; ORCID : [0000-0003-1912-8576](http://orcid.org/0000-0003-1912-8576); e-mail: iryana.novik@kphi.edu.ua